

TÜRKİYE’DE DİJİTAL BANKACILIK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK TEORİK BİR ARAŞTIRMA¹

Merve KARADENİZ² & Yasin KARADENİZ³

Öz

Günümüzde bankalar teknolojik altyapı ve imkânlardan önemli ölçüde faydalanmaktadır. Teknolojinin hızlı gelişimiyle birlikte bankacılık sektörü de büyük bir dönüşüm yaşamıştır. İnternetin yaygınlaşması, akıllı telefonların kullanımının artması ve dijitalleşme trendi, bankaların hizmetlerini ve iş süreçlerini yeniden şekillendirmesine olanak sağlamıştır. Dijital bankacılığın kullanımının artmasıyla birlikte bankalar da bu alana yatırım yapmaya devam etmektedir. Müşterilerine daha iyi hizmet sunabilmek, rekabet avantajı elde etmek ve operasyonel verimliliklerini artırmak amacıyla dijital bankacılık teknolojilerini benimsemekte ve geliştirmektedirler. Bu çalışmanın amacı, dijital bankacılık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin Türkiye’deki durumunu teorik olarak açıklamaktır. Dijital bankacılık, geleneksel bankacılığa kıyasla bir dönüşüm ve inovasyon sürecidir. Bu dönüşüm, ekonomik büyümenin belirleyicisi olan çeşitli unsurları etkileyebilir. Bu nedenle, bu alanda yapılan araştırmaların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini anlamak, finans sektörünün ve ekonominin genel sağlığı açısından önemlidir. Araştırma sonucunda, Türkiye’de dijital bankacılık ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik literatürdeki eksiklikler vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Bankacılık, Finansal Teknoloji, Ekonomik Büyüme

Jel Kodları: G21, O47

A THEORETICAL RESEARCH ON THE RELATIONSHIP OF DIGITAL BANKING AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY

Abstract

Today, banks benefit significantly from technological infrastructure and opportunities. With the rapid development of technology, the banking sector has also experienced a great transformation. The widespread use of the Internet, the increase in the use of smartphones and the digitalization trend have allowed banks to reshape their services and business processes. With the increasing use of digital banking, banks continue to invest in this area. They adopt and develop digital banking technologies in order to provide better service to their customers, gain competitive advantage and increase their operational efficiency. The aim of this study is to theoretically explain the relationship between digital banking and economic growth in Turkey. Digital banking is a process of transformation and innovation compared to traditional banking. This transformation can affect various factors that are determinants of economic growth. Therefore, understanding the effects of research in this area on economic growth is important for the overall health of the financial sector and the economy. As a

¹ Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün 06.07.2022 tarih ve 62 numaralı YKK ile onaylanan ve devam etmekte olan yüksek lisans tez konusu ile ilgili bir alanda hazırlanmıştır.

² Finans ve Bankacılık Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı, mrvbvl@gmail.com, ORCID: 0009-0001-5105-6341

³ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ayvıcık Meslek Yüksekokulu, Bankacılık ve Sigortacılık Programı, ykaradeniz@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5609-5171

result of the research, the deficiencies in the literature on the relationship between digital banking and economic growth in Turkey were highlighted.

Keywords: Digital Banking, Financial Technology, Economic Growth

JEL Codes: G21, O47

GİRİŞ

Türkiye'nin finansal sisteminde bankalar önemli bir rol oynamaktadır ve aktif büyüklük açısından büyük bir paya sahiptirler. Modern teknolojinin ilerlemesi ve bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimi, birçok sektörü etkilemiştir. Özellikle finans ve bankacılık sektörü, bu değişim ve gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmiştir. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte bankalar, müşterilerine daha hızlı, kolay ve güvenli hizmetler sunabilmek için dijitalleşmeye yönelmişlerdir.

Teknoloji altyapısının hızla gelişmesi, özellikle kişisel bilgisayar sayısının artması, internet bağlantılarının kalitesinin artması, internetin hem evlerde hem de iş yerlerinde kullanımının yaygınlaşması ve hem sabit hem de değişken maliyetlerde önemli ölçüde bir azalma söz konusu olmaktadır. İnternet bağlantılarının yaygınlaşması, internet'in bankaların iş stratejilerinde daha merkezi bir rol oynamasını mümkün kılmıştır (Hernando ve Nieto, 2006: 11).

Dijital bankacılık uygulamaları bankaların hizmetlerini internet üzerinden müşterilere ulaştırma imkânı sağlamaktadır. Bu uygulamalar, müşterilere daha pratik, erişilebilir ve kullanıcı odaklı bir bankacılık deneyimi sunarken, bankaların da müşterilerine daha geniş bir kitleye ulaşma fırsatı vermektedir. İnternet ve mobil kanallar üzerinden yapılan işlemler, kullanıcılara zamandan ve mekândan bağımsız olarak hızlı bir şekilde işlem yapma imkânı sunar. Şubeye gitmek veya uzun kuyruklarda beklemek gibi zaman kayıplarını ortadan kaldırır. Ayrıca, dijital bankacılık genellikle daha düşük maliyetlerle gerçekleştirilebilir. Çünkü fiziksel şubelerin işletilmesi ve personel maliyetleri gibi giderlerden tasarruf sağlamaya yönelmektedir.

Maliyetleri azaltarak ve verimliliği artırarak bankacılık sektörünün ekonomik büyümeye katkı sağlaması beklenmektedir. Özellikle internet ve mobil kanallardan yapılan bankacılık işlemlerinin artması ve yaygınlaşmasıyla birlikte bu katkının daha da artacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle dijital bankacılığın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri araştırmak önemli bir konudur. İnternet ve mobil bankacılık, geleneksel bankacılık yöntemlerine göre daha hızlı, daha erişilebilir ve daha uygun maliyetli bir şekilde işlemlerin gerçekleştirilmesine imkân sağlar. Bu da bankaların operasyonel maliyetlerini düşürerek daha fazla müşteriye

TÜRKİYE'DE DİJİTAL BANKACILIK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK TEORİK BİR ARAŞTIRMA

hizmet sunabilmesini ve potansiyel olarak daha fazla gelir elde etmesini sağlar. Ayrıca, internet ve mobil bankacılık kullanımının artmasıyla birlikte bankalar daha fazla müşteriye ulaşabilir ve müşteri tabanını genişletebilir, bu da ekonomik büyüme katkıda bulunabilir.

Bankacılık sektöründeki dijitalleşme, son yıllarda önemli bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bu çalışmanın amacı bankacılık sektöründeki dijitalleşmenin ekonomik büyüme olan etkisini teorik kapsamda incelemektir. Bu amaçla çalışmada dijital bankacılık, fintek ve ekonomik büyüme kavramı hakkında teorik bilgi verilmiş, dijital bankacılık kanallarının kullanımına ilişkin veriler açıklanmış ve önceki çalışmalar ele alınmıştır. Ayrıca dijital bankacılığın Türkiye'deki büyüme etkisini incelemek isteyen araştırmacılara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

1. Dijital Bankacılık Kavramı ve Dijital Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Banka sözcüğü İtalyanca “banco” kelimesinden gelmektedir. İtalyancadaki anlamı masa, sıra, tezgâh demektir (Parasız, 2011: 19). Bankalar ekonomik hayatın en önemli yapı taşlarından birisidir. Bankalar, kişilerin elde etmiş oldukları tasarruflarını güvenle saklar ve tasarruflarından gelir elde edilmesini sağlamaktadır. Bankalar finansman ihtiyacı olan kişi ya da kurumların bu ihtiyacını hızlı bir şekilde karşılamaktadır. Müşterilerine kiralık kasa, havale, senet tahsili, çek gibi bankacılık hizmetleri vermektedir (Takan ve Boyacıoğlu, 2010: 1).

Ayrıca, bankalar maliyetlerini düşürebilmek, kârlılıklarını arttırabilmek amacıyla teknik ve operasyonel işlemlerinin merkezileştirilmesi eğilimine girmiştir. Çalışan personellerin ve şube üzerinde bulunan işlemsel yükü kaldırmayı, işlem maliyetlerini olabildiğince düşürmeyi hedefleyen bankalar, öncelikli olarak internet, telefon, Otomatik Vezne Makineleri (ATM), mobil, video, şube, sosyal ağ gibi alternatif dağıtım kanallarını aktif bir şekilde kullanmaya başlamışlardır (Işkın, 2012: 47-48). Bu kapsamda bankacılık sektöründe hızlı bir dijitalleşme süreci yaşanmıştır.

Dijitalleşmenin basit bir tanımı yapmak gerekirse, bir şeyi dijital forma dönüştürme sürecidir (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/digitalization>). Dijital bankacılık, para bankacılığı değil veri bankacılığıdır. Bu verilerin güvenli bir şekilde saklanmasıdır (Skinner, 2014: 14).

Mevduatlar, krediler, para aktarım hizmetleri, ödeme ve tahsil hizmetleri gibi bankacılık hizmetlerinin fiziksel bir şubeye bağlı kalmadan elektronik bankacılık hizmetleri dağıtım kanalları aracılığıyla sunan kredi kuruluşuna dijital banka denilmektedir (RG, 29 Aralık 2021,

Sayı: 31704). Dijital bankacılık veya şubesiz bankacılık şube ve personele gereksinim duymadan müşterilere ulaşabilmeyi olanak sağlamaktadır. Artan rekabet ortamında bankaların kârlarını maksimize edebilmeleri için istikrarlı, güçlü ve teknolojiye uyum sağlayabilen bir bankacılık sistemine ihtiyaçları vardır. Bu noktada dijital bankacılığın önemi ve avantajları gündeme gelmektedir. Zamandan tasarruf, işlem ücretlerinin düşmesi, hızlı ve etkin bir şekilde ulaşılabilirliğin olması dijital bankacılığın bazı avantajlarından (Savaş vd., 2014: 2).

Dünyadaki ilk kredi kartının 1887 yılında Edward Bellamy'nin "Looking Backward Or Life In The Year 2000" isimli bilim kurgu romanında ortaya atılmıştır. Nakit ödeme olmadan ürün veya hizmet satın alabilme imkânı sağlayan kredi kartlarının dünyadaki bilinen ilk uygulaması 18. yüzyıl sonlarında Amerika Birleşik Devletlerinde başlamıştır. Kredi kartının ana yurdu olarak nitelendirilen ABD'de ilk kredi kartını 1894 yılında Hotel Credit Letter Company çıkarmıştır. 1914 yılında Western Union Bank "şimdi al sonra öde" sloganı kredi kartı kullandırma işlevine sahip kredi kartı düzenlenmiştir. 1924 yılında General Petroleum Company adında ilk petrol kredi kartını çıkarmıştır. 1928 yılında New York'ta First National City Bank bir ilke imza atarak ilk bireysel kredi kartı birimini kurmuştur. 1939 yılında ise kredi kartının pazarlanması yoluna gidilmiştir (Kaya, 2009: 9-10).

Müşterinin banka şubesine gitmeden nakit ihtiyacını hızlı ve kolay bir şekilde sağlamasına yönelik sistemler (Cash Dispenser) 1967 yılında İngiltere'de Barclays Bank tarafından hizmete sunulmuştur. Delikli kartlar esasına bağlı olarak çalışan bu sistem, 1968 yılından itibaren diğer ülkelerde kullanım alanı girmiştir. ABD, Fransa, Japonya, İsveç ve İsviçre bankaları da bu sistemi kullanmaya başlamışlardır. Teknolojinin ilerleme kaydetmesi ile bu sistemde zaman içinde değişme ve gelişme göstermiştir. Para çekmenin dışında hesaba para yatırma, başka bir hesaba para gönderimi gerçekleştirme, hesap bakiyesini öğrenme gibi diğer bankacılık işlemlerinin de yapılmasına imkân veren bir düzeye ulaşmıştır. Bu tür hizmetleri karşılayan makineler, otomatik vezne makinesi adını (ATM) almıştır. Zamandan tasarruf sağlama, kolaylık ve işlemlerin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi ATM'lerin tüm dünyada yaygın bir biçimde kullanılmasına neden olmuştur. Bu durum 1983'te kullanıma açılan otomatik vezne makineleri (ATM) , bankacılık işlemlerinde maliyetlerin büyük ölçüde azalmasına sebep olmuştur (Baker, Brandel, 1988: 14).

1980'li yılların sonunda çevrimiçi bankacılık veya internet bankacılığı terimi oldukça önemli kavramlar haline gelmiştir. 1981 yılında ilk dijital bankacılık uygulaması olan "evde bankacılık" hizmeti ABD'nin New York eyaletinde hizmete sunulmuştur (Demirel, 2017: 27). İnternet 1995 yılından itibaren tüm dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Açık

TÜRKİYE'DE DİJİTAL BANKACILIK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK TEORİK BİR ARAŞTIRMA

sistem sayılan internet üzerinden gerçekleştirilen elektronik bankacılık hizmetlerine de 1995 yılında adım atılmıştır (Coşkun, 2011: 41). İnceş, ilk internet tabanlı bankacılık hizmetlerini 1996 yılında başarılı bir şekilde başlatmıştır (Halilovic, Samuelsson ve Jonson, 2011: 10). İlk olarak 25 Aralık 1987 yılında Türkiye İş Bankası tarafından ATM Türkiye'de faaliyete geçmiş buda yeni bir dönüşüm noktasına sebep olmuştur. İş bankası, ATM'lere bankamatik ismini vermiş ve zamanla diğer bankalarda bu ismi kullanmaya başlamışlardır (Eğmir ve Sağbaşı, 2021: 27).

Telefon bankacılığı, bankacılık sektöründe alternatif dağıtım kanallarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Telefon bankacılığı uygulamasına ilk olarak 1980'lerde Amerika'da ve İngiltere'de başlanmıştır. Müşterilerin şubelere gitmesine gerek kalmadan telefon üzerinden tuşları kullanarak hızlı ve kolay bir şekilde hesap bakiyelerini öğrenebilmelerine olanak sağlayan telefon bankacılığı, günümüzde 7/24 çağrı merkezleri aracılığıyla müşterine hizmet vermektedir (Coşkun, 2012: 37). Türkiye'de 1991 yılında telefon bankacılığı kullanıma sunulmuştur (Işın, 2006: 112). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), 1992 yılında Elektronik Fon Transferi (EFT) sistemi aracılığıyla bankalararası para transferini başlattı. Bu sistem, bankalar arasında elektronik ortamda para transferi yapmayı mümkün kıldı (TBB,2022: 1). İnternet bankacılığı uygulaması 1997 yılında Türkiye'de İş Bankası tarafından başlatılmıştır (Yurttadur ve Süzen, 2016: 98). İnternet bankacılığı, bir finansal kurumun müşterilerine internet üzerinden aktifleştirilmiş web sitesi veya uygulaması aracılığıyla müşterilerinin hızlı ve güvenilir bir şekilde finansal işlemlerini yapmalarını sağlayan herhangi bir elektronik ödeme sistemini kapsamaktadır (Marcu, Dowshen, Saha, Sarreal, ve Andalibi, 2017, 4).

Mobil bankacılık; zamandan tasarruf sağlayarak geleneksel bankacılık işlemlerinin akıllı telefonlar sayesinde gerçekleştirilmesidir. Mobil bankacılık faaliyetleri, ülkemizde ilk olarak Türkiye İş Bankası tarafından 2007 yılında uygulamaya konulmuştur (Uçar vd., 2021: 28). 2013 yılında EMKT (Elektronik Menkul Kıymet Transferi) devreye alındı. Anlık ve Sürekli Transferi (FAST) Sistemi, 18 Aralık 2020 tarihinde sadece banka çalışanlarının ödeme gönderebilecekleri bir pilot süreç ile devreye alındı ve 8 Ocak 2021 tarihinde müşterilerin kullanımına açıldı. Bu sistem, Türkiye'de bankalar arası para transferlerini daha hızlı ve etkili bir şekilde gerçekleştirmek için geliştirilen bir ödeme sistemi olarak tanıtıldı. Sistem, Türkiye'deki tüm bankalar tarafından desteklenmektedir ve müşteriler, kendi bankalarının mobil veya internet bankacılığı uygulamaları üzerinden FAST sistemini kullanabilmektedirler (TBB, 2022: 1, <https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/tos/Dijital%20Yolculuk.pdf>).

2. FinTek Kavramı

Hızla gelişen teknoloji, biçimlendirici ve dönüştürücü işleviyle ticaret ve bankacılık sistemleri üzerindeki tesirini hızlı ve aralıksız bir şekilde göstermektedir. Bankacılık, teknolojiye yaşanan gelişmelerin etkili ve yoğun bir şekilde hissedildiği sektörlerin başında gelmektedir.

İçinde bulunduğumuz çağ ve toplum, bilgi çağı ve bilgi toplumu olarak tanımlanmaktadır. Tükenmeyen ve her gün yeniden üretilen bir kaynak olarak bilgi; her türlü sosyal ve iktisadi faaliyete en önemli ve temel bir girdi haline gelmiştir. Bilginin üretime dönüşüm süreci teknoloji kavramını meydana getirmiştir (Işkın, 2012: 26). Klasik finans yöntemlerinin yeniden şekillenmesi, birçok alanda değişimin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi, bilgi ve teknoloji çağının gün geçtikçe önem kazanması, finansal teknoloji (FinTek) kavramının önemini ortaya koymuştur.

FinTek kelimesi prensip olarak “finansal hizmet” ve “teknoloji” kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Genel olarak terim, günümüz finansal hizmet sektöründe devrim yaratmak için modern bilgi ve iletişim teknolojisini kullanan şirketleri veya şirket temsilcilerini tanımlamaktadır (Winnefeld ve Permantier, 2017: 65).

Bilgisayar teknolojilerinin hızlı gelişim göstermesi finansal alanlarda inovasyonu ve farklı alternatifleri hızlandırmıştır. FinTeklerin tarih sahnesindeki rolü 1866 yılına kadar gitmektedir. FinTek 1.0 olarak adlandırılan evre telgraf ve trans- atlantik kablunun hayata geçmesi ile başlamaktadır. 1866-1967 yılları arasında, zamandan tasarruf sağlayarak ödemelerin hızlı yapıldığı ve bilgilerin hızlı bir şekilde iletildiği bir dönemdir. 1967 ve 2008 yılları FinTek 2.0 dönemi olarak adlandırılmaktadır. 2008 yılından günümüze kadar gelen evre ise FinTek 3.0 olarak tanımlanmaktadır (Demirdöğen, 2020: 44). FinTek endüstrisi son zamanlarda hızlı bir şekilde gelişme gösteren ve oldukça genç ve dinamik bir pazar sektörüdür.

3. Dijital Bankacılık Kanallarının Kullanımına İlişkin Veriler

Dijital bankacılık kanallarının kullanım düzeyi son yıllarda hızla artmıştır. Geleneksel bankacılık hizmetlerinin yerini alan dijital kanallar, banka müşterilerine daha hızlı, kolay ve kullanıcı dostu bir deneyim sunmaktadır. Bu kanallar arasında internet bankacılığı, mobil bankacılık uygulamaları, ATM'ler, çağrı merkezleri ve diğer çevrimiçi platformlar bulunmaktadır. Dijital bankacılık uygulama istatistikleri 3 aylık dönemler itibariyle Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından yayınlanmaktadır.

TÜRKİYE'DE DİJİTAL BANKACILIK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK TEORİK BİR ARAŞTIRMA

Ocak-Mart 2023 dönemindeki toplam aktif dijital bankacılık müşteri sayısının 99 milyon 519 bin kişi olduğu belirtilmiştir. Bu sayıya göre, dijital bankacılık hizmetlerini kullanan müşteri sayısı oldukça yüksek görünmektedir. Bu müşteri sayısının içinde, 2 milyon 114 bin kişi sadece internet bankacılığı işlemlerini tercih ederken, 87 milyon 362 bin kişi sadece mobil bankacılığı tercih etmiştir. Hem internet hem de mobil bankacılık işlemlerini yapan kullanıcı sayısı ise 10 milyon 44 bin kişidir (TBB, 2023).

Tablo 1. Aktif Dijital Bankacılık Müşteri Sayıları

	Ocak-Mart 2022	Ekim-Aralık 2022	Ocak-Mart 2023
Aktif Dijital Müşteri Sayısı (Bin Kişi)	80.927	94.390	99.519
-Kurumsal (Bin Kişi)	3.566	4.065	4.312
-Bireysel (Bin Kişi)	77.361	90.325	95.207

Kaynak: (TBB, 2023)

Toplamda, internet bankacılığı yapanlarla mobil bankacılık yapanların toplamı olan 2 milyon 114 bin kişi ve 87 milyon 362 bin kişi ile birlikte, hem internet hem mobil bankacılığı tercih edenlerin sayısı olan 10 milyon 44 bin kişi dikkate alındığında, toplam aktif dijital bankacılık müşteri sayısının toplamda 99 milyon 519 bin kişi olduğunu söyleyebiliriz. Bu verilere göre, bir önceki yıla göre toplam aktif dijital bankacılık müşteri sayısında 18 milyon 592 bin kişi artış olduğunu söyleyebiliriz. Bu da dijital bankacılığın popülaritesinin arttığını ve daha fazla kişinin dijital kanalları tercih ettiğini göstermektedir (TBB,2023).

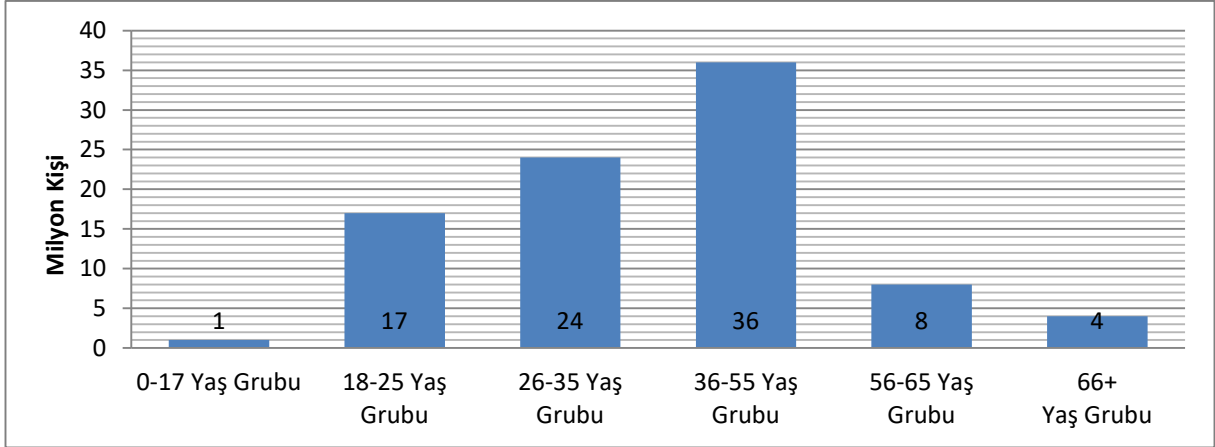
Grafik 1. Cinsiyete Göre Aktif Bireysel Dijital Bankacılık Müşterileri Dağılımı

Kaynak: (TBB, 2023)

Ocak-Mart 2023 döneminde en az bir kere giriş işlemi yapmış aktif kurumsal dijital bankacılık müşteri sayısı 4 milyon 312 bin kişidir. Buna ek olarak, aktif bireysel dijital bankacılık müşterileri toplamda 95 milyon kişiden oluşmaktadır. Bu 95 milyon kişinin yaklaşık olarak 63 milyonu erkek müşterileri (%66) ve 32 milyonu kadın müşterileri (%34) temsil etmektedir (TBB,2023).

Grafik 2. Yaş Gruplarına Göre Aktif Bireysel Dijital Bankacılık Müşterileri

Kaynak: (TBB, 2023)

Ocak-Mart 2023 dönemi içinde aktif bireysel dijital bankacılık müşterilerinin yaş grupları bazında dağılımı şu şekildedir:

1. 36-55 yaş grubu: 37 milyon 678 bin kişi
2. 26-35 yaş grubu: 25 milyon 831 bin kişi
3. 18-25 yaş grubu: 18 milyon 126 bin kişi

Bu verilere göre, 36-55 yaş grubu en fazla aktif dijital bankacılık müşterisine sahipken, onları 26-35 yaş grubu takip etmektedir. 18-25 yaş grubu ise üçüncü sırada yer almaktadır (TBB, 2023).

4. Ekonomik Büyüme Kavramı

Ekonomide insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için birden çok mal ve hizmet mevcuttur. Bazıları doğada hazır olarak bulunurken bazıları ise işlenmiş haldedir. Mal ve hizmetlerin birçoğu, üretim faktörlerinin doğal bir zenginlik haline getirilmesiyle sağlanır. Bu süreç üretim adını alır. Üretimin temel amacı insanların sonsuz olan ihtiyaçlarını karşılamaktır. Büyüme, üretim ile doğru orantılıdır. Büyüme mal ve hizmetlerin üretim kapasitesinin artması şeklinde tanımlanabilir. Üretim faktörleri ve teknoloji miktarı sabit

TÜRKİYE'DE DİJİTAL BANKACILIK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK TEORİK BİR ARAŞTIRMA

konumdayken en fazla üretilebilecek mal bileşiminin geometrik konumu olarak üretim olanakları eğrisini verir (Konak, 2022: 28).

Ekonomik büyüme, bir ülkenin üretim kapasitesinde dönemler itibariyle meydana gelen artış olarak tanımlanmaktadır. Üretim kapasitesindeki artışı ifade eden ve ekonomik büyümenin değerlendirilmesi açısından önemli göstergelerden biri olan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ekonomik büyümenin önemli unsurlarından bir tanesidir (Özel, 2012: 64).

Bir diğer tanıma göre ise ekonomik büyüme; teknolojiye yaşanan gelişmeler, sanayide sektörde artış, eğitim ve sağlık hizmetlerinde yaşanan ilerlemeler, iş gücü kalitesinin artması gibi faktörleri kapsamaktadır. Neoklasik ekonomik büyüme teorisine kadar ekonomik büyümenin kaynaklarını sermaye, doğal kaynaklar ve işgücü oluşturmaktaydı. Neoklasik iktisadi büyüme kuramından sonra bu kaynaklara ilaveten teknolojik gelişme ve beşeri sermaye de dâhil edilmiştir (Ahmadlı, 2020: 4).

5. Dijital Bankacılık ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür Araştırması

Bankacılık sektörü ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için önde gelen sektörlerden bir tanesidir. Ekonominin canlanması ve uzun dönemde enflasyon oranının makul bir düzeyde olması, reel faiz oranının uygun olduğu kısacası etkili ve sürdürülebilir bir makroekonomik istikrarının sağlanması için önemli sektörlerin başında gelmektedir.

Mevcut literatürde, konu ile ilgili yapılan çalışmaların finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik olduğu daha fazla görülmektedir. Bankacılık sektörü özelinde ve alternatif dağıtım kanallarından biri olan dijital bankacılık ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik çalışma sayısının Türkiye'de çok kısıtlıdır. İlk olarak, bankacılık sektörü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan literatürdeki çalışmalar incelenecektir. Sonrasında Türkiye'de dijital bankacılığa ilişkin bazı çalışmalara bakılacak ve dijital bankacılık ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelenmesine yönelik çalışmalar ele alınacaktır.

Jayaratne ve Strahan (1996), panel veri analizi yöntemini kullanarak 1972-1992 yılları arasında 50 ABD eyaletinde ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmışlardır. Yapılan araştırmada finansal gelişmelerin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Levine (1997), 1960-1989 dönemini baz alarak, yatay analiz yöntemiyle seçilen ülkelerde, iktisadi büyümenin finansal gelişme üzerinde katkısı olup olmadığını saptamaya çalışmıştır. Çalışma sonucunda finansal sistemin işleyişi ekonomik büyümeyle hayati bir şekilde

bağlantılı olduğu, ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli bir rolü olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Beck ve Levine (2004), 1976-1998 dönemi için 40 ülke ve 146 gözlemden oluşan bir panelde, panel veri seti kullanarak ve dinamik paneller için geliştirilen son genelleştirilmiş momentler yöntemi tekniklerini uygulayarak, hisse senedi piyasalarının ve bankaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Yapılan analizler sonucunda genel finansal gelişimin ekonomik büyüme için önemsiz veya zararlı olduğu fikrini şiddetle reddetmektedir. Borsaların ve bankaların ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ve bu bulguların eşzamanlılığın, ihmal edilen değişkenlerin veya gözlemlenmemiş ülkeye özgü etkilerin neden olduğu potansiyel önyargılardan kaynaklanmadığı, bankacılık sektörü gelişimiyle ekonomik büyüme arasında önemli ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir.

Chukwu ve Agu (2009), 1971'den 2008'e kadar Nijerya'da finansal derinlik ile ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği araştırmak için çok değişkenli VECM'i (Vektör Hata Düzeltme Modeli) kullanmışlardır. Nijerya Merkez Bankası İstatistik Bülteni'nden (50. Yıldönümü Sürümü) alınan 1971'den 2008'e kadar olan yıllık veriler kullanılmıştır. Modele dahil edilen makroekonomik değişkenler, ekonomik büyümeyi temsil eden kişi başına düşen gelirdir. Yapılan analiz sonucunda finansal derinlik ve ekonomik büyümenin pozitif olarak eşbütünleşik olduğunu ve finansal derinlik ile ekonomik büyüme arasında istikrarlı uzun dönemli bir ilişkiyi gösteren tek bir eşbütünleşme vektörü olduğunu ima etmektedir. Finansal derinlik ile ekonomik büyüme arasında, ekonomik büyümeden finansal derinliğe (özel sektör kredisi ve geniş para için) doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu göstermektedir. Bu, daha yüksek ekonomik büyümenin finansal gelişmeye yol açacağını göstermektedir. Ayrıca, finansal derinlik ile ekonomik büyüme arasında finansal derinlikten (kredi mevduat oranı ve banka mevduat yükümlülükleri için) ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmaktadır. Yüksek finansal sektör gelişiminin Nijerya'da ekonomik büyümeye yol açacağını göstermektedir. Dolayısıyla, finansal araçların performansı reel sektörü olduğu kadar reel ekonomik faaliyeti de etkilemektedir. Agresif bankacılık sektörü reformları karşısında son gelişmeler, sağlıklı bir bankacılık sisteminin ekonomik büyümeye katkıda bulunduğunu ortaya koymuştur.

Turgut ve Ertay (2016) bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Türkiye ekonomisine ait 2003:Q1-2013:Q4 arasındaki dönemi kapsayan GSYİH ile banka kredilerine ait üçer aylık veriler kullanılarak, Granger nedensellik ve

TÜRKİYE'DE DİJİTAL BANKACILIK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK TEORİK BİR ARAŞTIRMA

Eşbütünleşme modeli ile incelenme yapılmıştır. Araştırma sonucunda bankacılık sektöründen ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Bankacılık sektörünün ekonomik büyüme için önemli bir kuruluş olduğu ve ekonomik büyümenin belirleyicisi olduğunu ortaya koymuştur.

Kalkavan, Eti ve Yüksel (2020) yapılan çalışmada 1980-2018 dönemi için yıllık veriler kullanılarak VAR modeliyle analiz yapılmıştır. Analiz sürecinde, VAR modeli kullanılarak banka kredilerinin yıllık artış oranları, GSYH rakamlarının artış/azalış değerleri ve sanayi üretim endeksi değerleri arasındaki ilişki incelenmektedir. Yapılan analiz sonucunda banka kredilerinin bir sonraki dönemde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği ve yasal düzenlemelerin, bankaların etkinliğini artırmak ve risk alımını dengelemek için gerekli olduğu, banka kredilerinin ekonomik büyümeyi finanse etmede önemli bir rol oynadığını ve ekonomik aktiviteyi desteklediği, uzun vadeli ve sürdürülebilir bir ekonomi için bankacılık sektörünün etkin bir şekilde faaliyetini sürdürebilmesinin oldukça önemli olduğu, sonucuna varılmıştır.

Bakırtaş ve Ustaömer'in (2019) incelediği çalışmaya göre, Türkiye'nin bankacılık sektöründe dijitalleşme olgusu, teknolojik gelişmelere paralel olarak daha hızlı ve kullanım kolaylığı olan hizmet ve ürünlerin ortaya çıkmasıyla birlikte alternatif dağıtım kanallarına ağırlık verilerek gerçekleşmektedir. Çalışma, 2014-2018 yılları arasında şube ve çalışan sayılarının azaldığını, ancak ATM, kredi kartı, internet ve mobil bankacılık kullanıcı sayılarının her geçen yıl yüksek oranda arttığını göstermektedir. Çalışmanın yazarlarına göre, yapay zekâ, bulut bilişim gibi teknolojiler son yıllarda bankacılık sektöründe yer bulmuş ve bu dijital teknolojilerin ürün ve hizmetleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Dijitalleşmenin tercih sebepleri arasında rekabet, verimlilik, zamandan tasarruf ve müşteri ihtiyaçlarına hızlı cevap verebilme ön plana çıkmaktadır. Bu sonuçlar, Türkiye'deki bankacılık sektöründe dijitalleşme eğiliminin hızla ilerlediğini ve bu sürecin rekabet avantajı, verimlilik artışı ve müşteri beklentilerine cevap verebilme gibi avantajlar sağladığını göstermektedir.

Beybur ve Çetinkaya (2020) Mart ayından önceki 6 aylık dönem ile sonraki 6 aylık dönem arasındaki dijital bankacılık verilerini kullanarak Covid-19 salgının dijital bankacılığa olan etkisi incelenmiştir. Yapılan araştırma neticesinde salgın döneminde fiziksel teması en aza indirme çabalarıyla birlikte dijital bankacılık ürün ve hizmetlerinin kullanımının önemli ölçüde artış gösterdiği, 2020 yılı Mart ayında Türkiye'de pandeminin başlamasıyla birlikte bankacılık sektöründe, dijital bankacılık kanalları aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Bu durum pandemi döneminin bankacılık sektörü üzerinde olumsuz bir etki yaratmadığı sonucuna varılmıştır.

Uçar, Güngör, Canlitepe ve Atamer (2021) yapılan çalışmada genel olarak dijital bankacılık hizmetleri ve ürünleri hakkında bilgiler yer almakta, dijital bankacılığın günümüzde bankacılık sektöründe büyük bir önem kazandığı vurgulanmıştır. Teorik olarak ele alınan araştırma sonucunda son dönemde yaşanan pandemi, bankacılık sektöründe dijital bankacılık hizmetlerinin önemini ve kullanılabilirliğini daha da vurgulamıştır. Pandemi sürecinde kapalı veya kısmi çalışma uygulanan banka şubelerine gidilememesi, insanların dijital bankacılık kanallarını daha fazla kullanmasına ve bu hizmetlerin değerini anlamasına yol açmıştır. Gelecekte bankacılık sektöründe dijital ortamın önemi ve kullanımının artacağı tahmin edilmektedir. Günümüzde internet bankacılığı ve mobil bankacılık gibi dijital kanalların popülerliğinin giderek arttığı, bu trendin gelecekte de devam edeceği vurgusu yapılmıştır.

Daver (2021) de dijital bankacılık ve geleneksel şube bankacılığı arasındaki ilişkiyi anlamak ve açıklamak için iki yöntem arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Bankalar Birliği ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından sağlanan geleneksel şube verilerinin kullanılarak dijital bankacılık gelişmelerinin 2006-2020 dönemi baz alınarak ekonometrik analizi yapılmıştır. Analizde, Phillips Perron durağanlık testi, Johansen Eş-bütünleşme testi ve Granger nedensellik testi gibi yöntemler kullanılarak dijital bankacılığın geleneksel bankacılıktan tamamen bağımsız bir gelişme alanı mı olduğu yoksa birbirleriyle iç içe geçmiş bağları olan bir süreci mi olduğu sorgulanmıştır. Araştırma sonucunda Türk bankacılık sisteminde geleneksel şube bankacılığı ile dijital bankacılık arasında henüz bir rekabetin oluşmadığı belirtilmektedir. Dijital bankacılık, geleneksel bankacılıkla bağlantılı olarak görülmekte ve henüz bağımsız bir alternatif olarak kabul edilmemektedir. Türk toplumunun büyük bir çoğunluğunun, banka hesabı açmak veya sadece dijital bir hesap açmak için bile banka şubesine gitmeyi zorunlu bir adım olarak gördüğü ifade edilmektedir. Son olarak finans piyasasında dönüşüm sürecinin devam ettiği ve dijital bankacılığın geleneksel bankacılığa karşı henüz tam bir rakip olma konumunda olmadığını belirtmektedir. Ayrıca, geleneksel şube bankacılığından dijital bankacılığa doğru bir Granger nedensellik ilişkisi olduğunu tespit edilmiştir.

Mevcut literatürde Türkiye'ye ilişkin olarak dijital bankacılık ve büyüme ilişkisini inceleyen çalışma sayısı ise iki adet ile sınırlıdır. Bu çalışmalardan ilki Bulut ve Akyüz (2020) Türkiye'de dijital bankacılığın ekonomik büyüme ile ilişkisini araştırmaktadır. 2011:Q1 –

TÜRKİYE'DE DİJİTAL BANKACILIK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK TEORİK BİR ARAŞTIRMA

2019:Q4 dönemi ele alınarak dijital bankacılık verileri ve Reel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla Büyüme Hızı verileri kullanılmış ve ARDL eş-bütünleşme analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda dijital bankacılığın ekonomik büyüme üzerinde kısa ve uzun dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, dijital bankacılığın ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini ve bunun hem kısa vadeli hem de uzun vadeli olarak devam edebileceğini göstermektedir.

Sarı (2022) Türkiye'de dijital bankacılık ve ekonomik büyüme ilişkisi 2011: Q1-2021: Q4 dönemi ele alınarak 3'er aylık veriler ile Robus EKK (En Küçük Kareler) Yöntemi ile incelemiştir. Analiz sonucunda dijital bankacılık ve büyüme arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiş, bu bulgulara göre dijital bankacılık işlem hacminin artması büyümeyi artırmamaktadır sonucuna ulaşılmıştır.

Genel olarak yapılan çalışmalar incelendiğinde, bankacılık sektöründeki gelişme ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Türkiye'de dijital bankacılık ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelenmesine yönelik yapılan çalışmalarda konu hakkında farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Dijital bankacılığın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini savunan görüşün aksine dijital bankacılık ile ekonomik büyüme arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığını veya bu ilişkinin zayıf olduğunu öne süren görüşlerde mevcuttur.

Sonuç ve Öneriler

Bankacılık sektörü, teknolojik inovasyonları hızlı bir şekilde benimseyen ve iş süreçlerine entegre eden sektörlerden biridir. Son yıllarda, FinTek (Finansal Teknoloji) şirketlerinin finansal hizmetler alanına girişiyle birlikte, bankacılık sektörü rekabetle başa çıkmak için dijitalleşmeyi önemli bir gündem maddesi haline getirmiştir. Bu rekabetle başa çıkabilmek ve müşteri taleplerine cevap verebilmek için bankalar, dijital bankacılık uygulamalarını geliştirme konusuna odaklanırken, aynı zamanda mobil ödeme platformları gibi FinTek yeniliklerini kullanarak pazar paylarını korumaya çalışmaktadırlar (Bulut ve Akyüz, 2020: 240).

Çalışmada dijital bankacılık ve ekonomik büyüme ilişkisinin teorik çerçevesi ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Bankacılık sektörü ve ekonomik büyüme arasındaki literatür incelendiğinde, çok sayıda çalışmanın sonucunda bankacılık sektöründeki gelişmenin ekonomik büyümeyle pozitif bir ilişkisi olduğu ve bankacılık sektörünün, finansal aracılık ve

kaynak yönetimi gibi önemli fonksiyonları yerine getirerek ekonomik büyümeye katkı sağladığı görülmektedir. Genel olarak bankacılık sektörü ile dijital bankacılık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar yabancı literatürde daha yaygındır. Ancak Türkiye'ye ilişkin çalışma sayısı oldukça kısıtlıdır. Türkiye'ye ilişkin çalışmalar incelendiğinde iki farklı sonuç ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda, (Bulut ve Akyüz, 2020) dijital bankacılığın ekonomik büyüme üzerinde kısa ve uzun dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir çalışmada (Sarı, 2022) ise dijital bankacılık ve büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuş ve araştırmaya göre, dijital bankacılık işlem hacminin artması büyüme üzerinde bir artışa neden olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu bulgu, dijital bankacılığın büyümeye olumsuz etkisi olduğunu düşündürülebilir. Dijital bankacılık, son yıllarda büyük bir dönüşüm geçiren ve finansal hizmetlere erişimi kolaylaştıran bir alan olarak ön plana çıkmaktadır. İnternet ve mobil teknolojilerin ilerlemesiyle birlikte, birçok banka dijital kanallar aracılığıyla müşterilere hizmet sunmaktadır. Dijital bankacılığın işlem hacminin artması, müşterilerin çevrimiçi bankacılığı tercih etmesiyle ilişkilendirilebilir. Ancak, büyüme kavramı genellikle daha geniş bir perspektiften ele alınmalıdır ve sadece işlem hacmiyle sınırlı olmamalıdır.

Türkiye'de, dijital bankacılığın ekonomik büyümeye etkisiyle ilgili yapılan çalışmalar sınırlı sayıda olduğundan bu alanda daha fazla araştırma yapılması yararlı olacaktır. Bu araştırmalar, politika yapıcılar ve bankacılık sektörü oyuncularını için stratejik kararlar alırken daha iyi bilgi sağlayabilir. Ayrıca, ekonomik kalkınma ve finansal hizmetlere erişim açısından daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir büyüme için önemli ipuçları sunabilir.

Dijital bankacılığın Türkiye'deki büyümeye etkisini incelemek isteyen araştırmacılar, bu iki konuyu birlikte değerlendirerek dijital bankacılığın ekonomik büyümeye katkısını analiz etmeye odaklanabilirler. Bu tür çalışmalar, dijital bankacılığın finansal hizmetlere erişimini artırarak girişimciliği teşvik ettiği, ekonomik büyümeyi desteklediği ve finansal katılımı artırdığı gibi sonuçlar ortaya koyabilir. Dijital bankacılık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki hala aktif bir araştırma alanıdır ve daha fazla çalışmaya ihtiyaç duymaktadır.

Yapılan bu çalışma, alandaki mevcut bilgileri sentezleyerek, temel kavramları açıklamak, teorik çerçeveleri sunmak ve ilgili alanın genel bağlamını anlamak isteyen araştırmacı ve uygulayıcılara rehberlik etmek amacıyla kavramsal bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

TÜRKİYE'DE DİJİTAL BANKACILIK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK TEORİK BİR ARAŞTIRMA

KAYNAKÇA

- Ahmadlı, Erol. (2020). *Kamu Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Azerbaycan Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Baker, Donald., Brandel, Ronald. (1988). *The Law of Electronic Fund Systems*, John Wiley & Sons Inc., New York.
- Bakırtaş, Tahsin., & Ustaömer, Kübra. (2019). Türkiye'nin bankacılık sektöründe dijitalleşme olgusu. *Ekonomi İşletme ve Yönetim Dergisi*, 3(1), s. 1-24.
- Beck, Thorsten., & Levine, Ross. (2004). Stock Market, Banks and Growth: Panel Evidence, *Journal of Banking and Finance*, 28(3), pp. 423-442.
- Beybur, Mustafa., & Çetinkaya, Murat. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türkiye'de Dijital Bankacılık Ürün Ve Hizmetlerinin Kullanımı Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), s. 148-163.
- Bulut, Esra., & Akyüz, Gülay. Ç. (2020). Türkiye'de Dijital Bankacılık Ve Ekonomik Büyüme ilişkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 42(2), s. 223-246.
- Chukwu Jude Okechukwu., & Agu Chike Clutes. (2009). Multivariate Causality Between Financial Depth And Economic Growth In Nigeria. *African Review of Money Finance and Banking*, pp. 7-21.
- Coşkun, Özcan. (2012). *Bankacılık Sektöründe Alternatif Dağıtım Kanallarının Müşteriler Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Ankara
- Daver, Gizay. (2021). Finans piyasasında dönüşümün kavgaları: Dijital bankacılık geleneksel bankacılığa karşı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), s. 1419-1440.
- Demirdöğen, Yavuz. (2020). Finteklerin Gelişimini Etkileyen Faktörler. *Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*, 2 (Özel Sayı), 43-55.
- Demirel, A. Can. (2017). *Dijital Bankacılık ve Türkiye'deki Mevcut Durumun Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, Ankara.
- Eğmir, R. Tuğba., & Sağbaş, İsa. (2021). ATM Bankacılık Sistemi ve Regülasyon Faaliyetleri. *Gümrük Ticaret Dergisi*, 8 (24), s. 24-36.
- Halilovic, Dzenana., Samuelsson, Evelina., & Jonson, Louice. (2011). *Facebook in the Banking Industry A Case Study in SEB Sweden*. Bachelor Thesis within Business Administration, Jönköping University, Sweden.

Hernando, Ignacio., & Nieto, Maria. J. (2007), Is the Internet Delivery Channel Changing Banks Performance? The Case of Spanish Banks, *Journal of Banking and Finance*, 31, pp. 1083- 1099.

Işın, F. Bahar. (2006). Teknoloji Araçlarının Bankacılık Sektöründe Uygulanabilirliği Ve Türkiye'deki Bu Doğrultudaki Bankacılık Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20 (2), s. 107-120.

Işkın, S. Ahmet. (2012). *Elektronik Bankacılık Hizmetleri ve Denetim*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

Jayarathne, Jith., & Strahan, Philip. E. (1996). The finance-growth nexus: Evidence from bank branch deregulation. *The Quarterly Journal of Economics*, 111(3), pp. 639-670.

Kalkavan, Hakan., & Eti, Serkan., Yüksel, Serhat. (2020). Türkiye'deki Bankacılık Sektörü, Sanayi Gelişimi Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Var Analizi İle İncelenmesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), s. 56-74.

Kaya, Ferudun. (2009). *Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması*, Graphis Matbaa, İstanbul.

Konak, Çidem. (2022). *Finansallaşma, Gelir Eşitsizliği Ve Enerji Tüketiminin Ekonomik Büyüme Etkileri: Oecd Ülkeleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık Ve Finans Anabilim Dalı, Niğde.

Levine, Ross, (1997). Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda *Journal of Economic Literature*, 35, pp. 6-18.

Marcu, Gabriela. Dowshen Nadia., Saha Shuvadittya., Sarreal Ressa. R., & Andalibi Nazanin. (2017). TreatYoSelf: Empathy-driven behavioral intervention for marginalized youth living with HIV., Pervasive Health, Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/304021331_TreatYoSelf_Empathy-driven_behavioral_intervention_for_marginalized_youth_living_with_HIV

Özel, Hasan. A. (2012). Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1), s. 63-72.

Parasız, İlker. (2011). *Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılık*. Ezgi Kitabevi, Bursa.

Savaş, Öznur., Molu, Fatma., Atlı, Mustafa., & Yazıcı, Haluk. 2014. *Bankacılık Sektöründe Kullanıcı Deneyimi Araştırması: Dijital Şube, XTM. XVI*. Akademik Bilişim Konferansı, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Sarı, Sultan. (2022, 18-19 Haziran). *Türkiye'de Dijital Bankacılık Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin İncelenmesi*. Yılcı, Veli (Ed). International Symposium of Economics Finance and Econometrics, s. 205-211.

Skinner, Chris. (2014). *Digital Banking. Marshall Cavendish Business*, Singapore.

TÜRKİYE'DE DİJİTAL BANKACILIK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK TEORİK BİR ARAŞTIRMA

Takan, Mehmet., & Boyacıoğlu, Melek. (2010). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Turgut, Ahmet., & Ertay, Hacı. İ. (2016). Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (4), s. 114-128.

Uçar, Mehmet., Güngör, Müjdet., Canlıtepe, Ferhat., & Atamer, M.Anıl. (2021). *750. Yıl Hünkâr Hacı Bektaş Veli Anma Ve Armađan Kitabı*, (1. Baskı), Dijital Bankacılık: Dünü, Bugünü ve Geleceđi, içinde (26-40), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, Nevşehir.

Winnefeld, Christoph H., & Permantier, Anja. (2017). FinTech - The digital Revolution in the German Banking Sector. *Business and Management Research*, 6 (3), pp. 65-84.

Yurttadur, Mustafa., & Süzen, Ekrem. (2016). Türkiye'de banka müşterilerinin internet bankacılığına yaklaşımlarının incelenmesi üzerine bir uygulama. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 8 (1): s. 93-120.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/tos/Dijital%20Yolculuk.pdf>, Erişim Tarihi: 05.06.2023.

Dijital Bankaların Faaliyet Esasları İle Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik. (Kanun No. 5411) *Resmi Gazete 31704* (29 Aralık 2021). Erişim Tarihi: 30 Mart 2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/12/20211229-6.htm>

Dijital, Mobil ve İnternet Bankacılık İstatistikleri <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (Erişim tarihi: 05.06.2023)

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/digitalization> , Erişim Tarihi: 30 Mart 2023.